

روشی گروه‌آمیزی با الگو تفکر رسمی

حمام، لبخند، غمتن، آسمان، بغضش.

- گروه‌های اسمی بالا از لحاظ ساخت طبقه‌بندی کنید.
- گروه اول: خورشید، احوال پرسی، خستگی، ثواب، مژده، سر، حمام، آسمان، لبخند.

- گروه دوم: شاخه‌های بید مجنون، کدوها، درخت‌های لخت، رخت سبز عیدشان، درخت‌ها، غمتن، بغضش.

- گروه سوم: صبح به خیر.
• برای هر یک از گروه‌های بالا، عنوان مناسبی انتخاب کنید.
پاسخ

- گروه اول وابسته ندارند و تنها از یک واحد یا واژه تشکیل شده‌اند. (هسته)

- گروه دوم از چند واژه یا تکواز تشکیل شده‌اند که اولین واژه، هسته و بقیه وابسته آن‌ها هستند.

- گروه سوم تنها یک نمونه دارد: «صبح به خیر» جمله دوچرخ استثنایی بی‌فعل که نقش مفعولی پذیرفته و درنتیجه در آن بافت گروه اسمی تبدیل شده است اما در خارج از آن، گروه اسمی به شمار نمی‌رود.

(وقتی دانش‌آموزان برای گروه‌های طبقه‌بندی شده عنوان مناسبی برگزینند، به بخشی از الگوی تفکر استقرایی عمل کردند. ممکن است دانش‌آموزان دریافت‌های خود را به گونه دیگری بیان کنند. مهم این است که هسته و وابسته از هم تشخیص داده شوند. پس از این طبقه‌بندی، با پرسش‌های دیگری آنان را به مراحل بالاتر تفکر استقرایی راهنمایی می‌کنیم.)

- یکبار دیگر هسته گروه‌های اسمی یاد شده را بررسی کنید.
به نظر شما چه تفاوت‌هایی با هم دارند؟
پاسخ

- بعضی از هسته‌ها یک جزء معنادار (تکواز) و بعضی دیگر بیش از یک تکواز دارند؛ بنابراین، تفاوت‌های زیر را می‌توان

چکیده

یکی از روش‌های کارآمد در تدریس مباحث زبان فارسی الگوی استقرایی است. با توجه به ساختار درس گروه‌های اسمی، در متن زیر از این الگو استفاده شده است.

کلید واژه‌ها:

الگوی تفکر استقرایی، تکواز، وند اشتقاء، ارزش‌یابی تکوینی، استنتاج

بر طبق این الگو، معلم با طرح سؤال‌هایی هدفمند دانش‌آموزان را به سمت اهداف درس راهنمایی می‌کند.

این عمل باعث می‌شود که ذهن دانش‌آموزان سیر از جزئی به کلی (استقرای) را دنبال کند و در پایان درس از مفاهیم موردنظر آگاهی و اطمینان یابد.

اکنون با این الگو به تدریس درس گروه اسمی، ساخت اسم زیلا قدیمی نوران زبان فارسی (۱) می‌پردازیم.

پرسش‌ها (با توجه به پیش‌سازمان‌دهنده‌ها):

- متن زیر را بخوانید و گروه اسمی آن را مشخص کنید.
ادبیات فارسی و

«خورشید با شاخه‌های بید مجنون احوال پرسی کرد. بعد روی کدوها خستگی در کرد و برای ثواب، به درخت‌های لخت سرکشیده، صبح به خیر گفت. مژده‌شان داد که به زودی رخت سبز عیدشان را دربر می‌کنند. درخت‌ها سر تکان دادند. انگار نق زندن که ما حمام نرفته‌ایم، خورشید با لبخند گفت: غمتن کم؛ آسمان بغضش که ترکید، شما را می‌شوید.»

(سووشون؛ سیمین دانشور)

پاسخ دانش‌آموزان

- گروه اسمی این متن عبارت‌اند از: خورشید، شاخه‌های بیدمجنون، احوال پرسی، کدوها، خستگی، ثواب، درخت‌های لخت، صبح به خیر، مژده، رخت سبز عیدشان، درخت‌ها، سر،

مشاهده کرد.

الف - هسته‌های یک تکوازی: خورشید، ثواب، درخت، مژده، رخت، سر، حمام، غم، آسمان، بعض.

ب - هسته‌های بیش از یک تکوازی: شاخه، احوال پرسی، خستگی، لبخند.

• هسته‌های گروه "ب" چه تفاوتی با هم دارند؟
پاسخ

- بعضی از آن یک تکواز معنادار و یک تکواز وابسته (وند) دارند؛

مثل: خسته + گی = خستگی.

بعضی دیگر دو تکواز معنادار و یک تکواز وابسته دارند:
احوال + پرس + ی = احوال پرسی

• به نظر شما با توجه به روابط موجود بین این تکوازها، آن را به چند دسته می‌توان تقسیم کرد؟
پاسخ

- هسته‌هایی که از یک تکواز ساخته شده‌اند، اسم ساده‌اند:
خورشید، ثواب، درخت.

- هسته‌هایی که از دو تکواز معنادار تشکیل شده‌اند، اسم مرکب‌اند: لبخند.

- هسته‌هایی که از دو تکواز معنادار و یک وند اشتراقی ساخته شده‌اند، اسم مشتق - مرکب‌اند: احوال پرسی.

- هسته‌هایی که از یک تکواز معنادار و یک وند اشتراقی ترکیب یافته‌اند، اسم مشتق‌اند: خستگی.

توضیح معلم: هرگاه هسته از یک تکواز معنادار و یک وند صرفی ساخته شده باشد، دیگر اسم مشتق به شمار نمی‌رود بلکه هم‌چنان به عنوان اسم ساده مطرح می‌شود؛ زیرا وند‌های تصویری جزء هسته نشده‌اند. پس اسم‌ها (وصفت‌های نیز) دونوع‌اند:

الف - اسم ساده

ب - اسم غیرساده

الگوی تفکر
استقرایی،
آموزش
تفکر خلاق
و دلالت در
کشف مفاهیم
درسی با تکیه
بر تجرب
شخصی
دانش آموزان
است

هر هسته در گروه اسمی (و هر وابسته) می‌تواند یکی از چهار ساخت با لارا داشته باشد.
• اکنون فهرستی از اسم‌های مشتق و مرکب تهیه کنید.
واژه سازی، به نقش و اهمیت وندها توجه داشته باشید.
• (ممکن است دانش آموزان بدون شناختن انواع وندها در حین فعالیت‌های کلاسی، فرضیه‌های نادرستی ارائه دهند و تصور کنند وندها همیشه در پایان اسم یا صفت قرار می‌گیرند (پسوند) و در نتیجه، مواردی مثل بی‌ادب، ناسپاس و بخود را اسم مشتق به شمار نیاورند. با تمرین‌ها و پرسش‌های متعدد می‌توان خلاف نظر آن‌ها را ثابت کرد. وقتی آن‌ها از نادرستی فرضیه‌شان آگاه شوند، زمینه برای تثبیت و تعمیق مفهوم انواع اسم مشتق بیشتر فراهم می‌شود. در پایان، دانش آموزان مفاهیم و اصول آموخته شده را در مثال‌ها یا متن پیش‌نهادی تشخیص می‌دهند. این کاربرد ممکن است در حد خودآزمایی‌های کتاب یا سوال‌های امتحانی یا ارزش‌یابی تکوینی باشد.

الگوی تفکر استقرایی، آموزش تفکر خلاق و دلالت در کشف مفاهیم درسی با تکیه بر تجرب شخصی دانش آموزان است. در این الگو، دانش آموزان در شرایطی قرار می‌گیرند که در نهایت، مفهوم یا مفاهیم درس را با فرایندهایی مثل تمیز (تشخیص)، مقایسه، استدلال، استنتاج، تحلیل و ارزیابی درمی‌یابند. با به کارگیری الگوی تفکر استقرایی دیگر نیازی نیست که معلم در آغاز درس به نام‌گذاری و ارائه مستقیم اصول و قواعد بپردازد (مانند الگوی دریافت مفهوم).